

VÄRLDS HORISONT.

SVENSKA FN-FÖRBUNDET | EN BÄTTRE VÄRLD | NUMMER 4 2023

EN
BÄTTRE
VÄRLD

FN-förbundet
UNA SWEDEN

*Aktionsgrupp
prisas som
Årets FN-vän
SIDAN 7*

*Etnisk rensning
i Nagorno-
Karabach
SIDAN 8*

MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER I KRIS OCH KONFLIKT

Foto: UN Photo/Eschneider/Debebe

FN-kontor över hela världen höll den 13 november en tyst minut för att hedra de 101 FN-medarbetare som dött i kriget i Gaza – det högsta antalet i en enskild konflikt sedan FN grundades 1945. Bilden är från FN-högkvarteret i New York.

HUMANITÄR KRIS I GAZA

FN:s högsta företrädare fortsatte i mitten av november att kräva ett omedelbart eldupphör i Gaza för att kunna bistå befolkningen. ”Det här kriget skördar varje dag ett svindlande och oacceptabelt högt antal civila offer, inklusive kvinnor och barn. Det måste få ett slut”, sa FN:s generalsekreterare António Guterres.

Vid denna tidnings pressläggning hade 1,7 av Gazas 2,3 miljoner invånare tvingats på flykt och 11 000 hade dödats. Situationen var katastrofal för befolkningen då det rådde akut brist på bland annat mat, vatten, mediciner, bränsle, sjukvårdsmaterial och elektricitet.

Israels offensiv i Gaza följde på en attack av terrororganisationen Hamas den 7 oktober där 1 200 israeler dödades och 240 personer fördes bort som gisslan.

NYA REGLER OM KEMIKALIER

Under en FN-konferens för internationell hantering av kemikalier den 30 september antogs ett nytt globalt ramverk för att minska miljöriskerna från kemikalier. Ramverket är baserat på 28 mål som ska förbättra ansvarsfull hantering av kemikalier och kemiskt avfall samt etablera starkare kopplingar till andra globala agendor, däribland de som gäller biologisk mångfald, mänskliga rättigheter och hälsa.

Vid konferensen åtog sig regeringarna att införa policyer och föreskrifter som ska minska kemiska föroreningar till 2030 och främja säkrare alternativ. Industrier lovade också att hantera kemikalier på ett sätt som minskar föroreningar och dess negativa effekter.

Förutom det globala ramverket antogs också Bonndeklarationen som uttrycker staternas vilja att förebygga exponering

för skadliga kemikalier, fasa ut de mest skadliga samt utveckla säker hantering av dessa kemikalier.

FN-CHEFER OM KLIMATET

Under FN:s klimattoppmöte COP28 som hålls den 30 november till 12 december i Förenade Arabemiraten måste medlemsländerna ta beslut för att åtgärda svagheterna i den globala strategin mot klimatkrisen. Det sa Amina Mohammed, FN:s vice generalsekreterare, under ett förberedande möte i slutet av oktober.

Mohammed betonade att klimattömet sker i en kritisk tid för kampen mot klimatkrisen och att världens regeringar måste agera på forskarsamhällets larmrapporter samt för att fylla igen de nuvarande luckorna som rör lindring, anpassning, förluster och skador.

Även FN:s generalsekreterare António Guterres har riktat uppmaningar till världens länder inför COP28. I ett uttalande i mitten av november konstaterade han att den senaste rapporten från FN:s klimatorgan UNFCCC visar att ambitionerna på klimatområdet har stagnerat under det senaste året och att de nationella klimatplanerna är slående långt ifrån det som vetenskapen efterlyser. Enligt rapporten behöver de globala utsläppen av växthusgaser minska kraftigt men ökar nu i stället, framhöll Guterres.

OROANDE UTVECKLING I DARFUR

FN:s flyktingorgan UNHCR varnar för att det eskalerande våldet i Darfur-regionen i Sudan kan resultera i en upprepning av de grymheter som begicks i området för 20 år sedan, då tusentals dödades och miljontals tvingades på flykt.

Enligt rapporter har över 800 människor dödats av beväpnade grupper

i Ardamata i västra Darfur. UNHCR uttrycker oro över rapporterna som beskriver fortsatt sexuellt våld, tortyr, slumpmässigt dödande, utpressning av civila och attacker mot människor som tillhör specifika etniska grupper. FN:s särskilda rådgivare för förebyggande av folkmord, Alice Wairimu Nderitu, varnar också för att våldet kan vara del i ett folkmord. Hon uppmanar Afrikanska unionen och FN:s säkerhetsråd att göra ansträngningar för att lösa konflikten.

Sedan striderna mellan den paramilitära gruppen RSF och landets armé bröt ut i mitten av april är över 4,8 miljoner människor på flykt inom Sudan. Ytterligare 1,2 miljoner har sökt skydd i grannländer.

BARN FLYR I EXTREMVÄDER

Mellan åren 2016 och 2021 har väderrelaterade katastrofer tvingat 43,1 miljoner barn i 44 länder på flykt från sina hem, enligt en rapport från FN:s barnfond Unicef i oktober. Rapporten ”Children Displaced in a Changing Climate” är den första globala analysen av barn på flykt till följd av översvämning, oväder, torka och skogsbränder.

Kina och Filippinerna hade det högsta totala antalet barn på flykt men i relation till befolkningens storlek toppar Dominica och Vanuatu listan tillsammans med Somalia och Sydsudan.

Unicef uppmanar regeringar, utvecklingspartner och den privata sektorn att omedelbart agera för att skydda barn och unga som riskerar att tvingas på flykt. Vidare betonas behovet av att prioritera unga i policyer och investeringar för att förbereda för en nutid och framtid präglad av klimatförändringar. FN uppmanar också regeringar att förbereda barn och unga på att leva under nya klimatförhållanden.

SVENSK INVALID I FN:S AI-RÅD

Virginia Dignum, professor vid institutionen för datavetenskap, Umeå Universitet, har som enda svensk utsetts till medlem i FN:s rådgivande högnivåorgan för artificiell intelligens (High-Level Advisory Body on Artificial Intelligence). Rådet har till uppgift att diskutera risker och möjligheter i den internationella styrningen av AI och att etablera en global dialog om dessa frågor mellan aktörer. Rådet består av 38 experter inom olika vetenskapsområden.

GREJEN MED FN: ETT SYSTEMATISKT ARBETE

VÄLKOMMEN TILL VIKTIG LÄSNING

Vi gör skillnad. Vi skapar en bättre värld genom att varje dag arbeta för fred, hållbar utveckling och mänskliga rättigheter. Som medlem och bidragsgivare skapar du hopp och räddar liv. Nu och i framtiden.

Världshorisont
Svenska FN-förbundet
Box 15115, 104 65 Stockholm
Tel: 08 – 462 25 40
E-post: varldshorisont@fn.se
Webb: www.fn.se/varldshorisont
X (tidigare Twitter): [@varldshorisont](https://twitter.com/varldshorisont)

Ansvarig utgivare och redaktör:
AnnaLena Karlsson Andrews
Praktikanter: Victoria Lind och
Laura Aslami
Layout: Pär Lundqvist, Adapt Media
Tryck: Ljungbergs Tryckeri, Klippan
Annonser: varldshorisont@fn.se
Artikelförfattarna svarar själva för innehållet i respektive artikel. För frilansmaterial ingår publicering både i tidningen och på FN-förbundets webbplats.

Världshorisont utges av Svenska
FN-förbundet. ISSN 0042-2134
Prenumerationspris: 250 kr (helår, 4 nr)
PlusGiro: 50990-1

Världshorisont trycks
på miljömärkt papper

#4

Omslagsbild:

Flyktingar från enklaven Nagorno-Karabach
anländer i Armenien på ett lastbilsflak.

Foto: UN Armenia/Avedisiian

Mänskliga rättigheter i kris och konflikt. Sällan har väl ett tema i Världshorisont varit mer passande för det aktuella skeendet i vår omvärld. När vi planerade innehållet i början av hösten var det till stor del med Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina för ögonen. Kort därpå gick Azerbajdzjan till angrepp på den av armenier bebodda regionen Nagorno-Karabach med en dramatisk flyktingvåg som resultat. Och strax därpå – den 7 oktober – genomförde Hamas sin plötsliga terrorattack mot Israel med obeskrivliga grymheter mot försvarslösa civila. Följt av Israels vedergällning i form av massiva bombattacker och andra stridshandlingar mot Gazaremsan vilket i sin tur utlöste en humanitär katastrof av enorma proportioner och ett ofattbart lidande för hundratusentals civila palestinier som inte haft en chans att ta sig ut ur det stängda ockuperade området. Samtidigt pågår i tysthet andra kriser och konflikter som har hamnat i medieskugga i vår del av världen.

“Nu när det är så mycket våld och övergrepp i världen, hur kan ni då välja vilka frågor ni ska prioritera att jobba med?” Det undrade en student när FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter Volker Türk träffade ungdomar på Stockholms universitet en kväll i slutet av oktober. “Det är just det som är grejen med FN, vi väljer inte och vi bryr oss inte om vilka kriser som får rubriker i medierna”, svarade Türk. “I stället jobbar vi systematiskt och oupphörligen med att främja och värna mänskliga rättigheter i hela världen”.

När nu den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna fyller 75 år framstår detta arbete som viktigare än någonsin. Och när övergrepp mot människor inte går att förebygga eller stoppa blir nästa steg, ansvarsutkrävande och rättsskipning, av yttersta vikt. Rättvisans kvarnar mal ofta långsamt men att de fortsätter mala, tills rättvisa har skipats, är avgörande för de individer som är drabbade. Det visar inte minst Simas berättelse som du kan läsa på sidan 16.

Redaktör AnnaLena Karlsson Andrews
annalena.karlsson.andrews@fn.se

I DET HÄR NUMRET

4 Högrelevant 75-åring: den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter	10 Stor utsatthet hos flickor och kvinnor under kriser och konflikter
6 Rättvisa efter omfattande MR-brott – intervju med professor Pål Wrange	11 Fyrsidigt faktablad om FN:s arbete med mänskliga rättigheter
7 Aktionsgruppen Ryssland ut ur Ukraina fick utmärkelsen Årets FN-vän	16 Massavrättningar i Iran – efter 35 år väntar Sima fortfarande på rättvisa
8 Etnisk rensning i Nagorno-Karabach vars befolkning flytt till Armenien	18 Krigsbrott och rättsskipning teman för FN-förbundets FN-dagsfirande

Trots att den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter har 75 år på nacken är den i högsta grad ett aktuellt dokument, inte minst på grund av pågående kriser och konflikter i världen. På bilden står en pappa med sin tvååriga dotter i närheten av deras bostad i utkanten av Afghanistans huvudstad Kabul. Familjen är internflyktingar och lämnade sitt hem i Jalalabad för tio år sedan på grund av strider.

MR-förklaringen 75 år

Mänskliga rättigheter hindrar krig och bygger fred

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna fyller 75 år i december 2023. Mot bakgrund av oron i världen är den högst aktuell. Ursprungstanken bakom dokumentet är att förhindra att kriser och konflikter uppstår.

Den 10 december 1948 antog FN, med överväldigande majoritet, den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna (MR). Tre år tidigare hade FN instiftats för att främja internationellt samarbete. MR-förklaringen skulle lägga grunden för en värld utan krig och konflikt.

– MR-förklaringen bottnade i en djup insikt om att det, för att förhindra en upprepning av andra världskrigets grymheter, inte räckte med att förbjuda krig utan man måste titta på vad som driver fram krig, säger Cecilia Tengroth, Svenska FN-förbundets generalsekreterare.

Andra världskriget, poängterar hon, uppstod inte ur intet. Om man går tillbaka till åren före krigsutbrottet ser man hur gradvisa och systematiska inskränkningar av det vi i dag kallar mänskliga rättigheter ledde fram till kriget och dess fasor och övergrepp.

En målsättning med förklaringen var att den inte skulle spegla ett lands syn på rättigheter utan vara en gemensam nämnare för världens alla nationer. I kommissionen som jobbade med den satt därför företrädare för olika länder och religioner.

– En sak som var radikal för den

tiden är jämställdhetsaspekten. Eleanor Roosevelt som ledde arbetet med att ta fram förklaringen såg till att det inte står ”hans” rättigheter utan ”hans eller hennes”, säger Cecilia Tengroth.

Hon vill också lyfta fram den normerande verkan som MR-förklaringen haft.

– De skrivningar som finns i förklaringen är grundläggande. De handlar om rätten till liv, trygghet och frihet, rättigheter som de flesta av jordens människor skriver under på. Dessa värderingar är i dag etablerade världen över. Det faktum att MR-förklaringen finns gör att alla måste förhålla sig till den.

Även de länder som bryter mot mänskliga rättigheter, säger hon.

MR-förklaringen är inte juridiskt bindande men har lagt grunden för det regelverk för mänskliga rättigheter som finns i dag. Genom åren har det tillkommit nio kärnkonventioner och institutioner som FN:s råd för mänskliga rättigheter (se sid 11).

FINNS PÅ 226 SPRÅK

Inför 50-årsfirandet 1998 startade den dåvarande högkommissarien för mänskliga rättigheter, Mary Robinson, en översättningskampanj av de 30 paragraferna. MR-förklaringen blev därmed världens mest översatta dokument.

– Vi fick ihop 226 olika språkversioner, berättade Robinson i en intervju många år senare.

– När jag året därpå reste till Kina och insisterade på att få besöka Tibet kunde jag gå in i en skola i Lhasa och dela ut den tibetanska språkversionen av de mänskliga rättigheterna.

Olika rapporter visar att antalet MR-kränkningar ökar i länder som genomlever ett krig eller en konflikt. På samma sätt upplever samhällen med en hög grad av respekt för mänskliga rättigheter mer fred och stabilitet.

Volker Türk, dagens högkommissarie för mänskliga rättigheter, sa vid ett tal inför FN:s säkerhetsråd tidigare i år att MR-förklaringen måste ses som utgångspunkten för krisprevention och fredsbygge. ”Respekt för mänskliga rättigheter är det bästa sättet att motverka exkludering och de orättvisor och missförhållanden som ofta utgör roten till bristande säkerhet och konflikt”, betonade Türk.

FUNDAMENTAL BETYDELSE

Anna Jardfelt, ambassadör och ständig representant vid Sveriges FN-representation i Genève, ser MR-förklaringen som en utgångspunkt för allt multilateralt samarbete som finns i dag.

– Den har haft fundamental betydelse

för FN och hur vi ser på enskilda individers rättigheter, säger hon.

Men trots att förklaringens mål är att förhindra krig lever vi i en värld med fler väpnade konflikter, fler militärkupper och fler människor på flykt jämfört med för bara några år sedan.

“Det är slående hur relevant MR-förklaringen är i dag. Frågan om alla människors lika värde hänger också ihop med hållbarhetsmålen och mottot ‘ingen ska lämnas utanför’.”

– Vi har en väldigt utmanande situation i dag bland annat på grund av den ryska invasionen av Ukraina och läget i Mellanöstern. Men det finns många anledningar till att världsläget förvärrats. Exempelvis ser vi växande ojämlikhet globalt och klimatförändringar som påverkar människors levnadsförhållanden, säger Anna Jardfelt.

En viktig fråga som hör ihop med den negativa utvecklingen för mänskliga rättigheter är tillbakagången av antalet demokratier i världen. Endast 8 procent av världens befolkning levde 2022 i fullvärdiga demokratier, medan 37 procent levde i auktoritära stater, enligt det demokratiindex som sammanställs av Economist Intelligence Unit (EIU). De kraftigaste försämringarna jämfört med föregående år noterades för Ryssland, Burkina Faso och Haiti. Det är därför viktigt att arbeta med demokrati frågor parallellt med mänskliga rättigheter, påpekar Anna Jardfelt.

MODERN 75-ÅRING

Trots den dystra utvecklingen har många positiva steg tagits sedan 1948.

– Det handlar bland annat om avskaffandet av apartheid i Sydafrika, utvecklingen av internationella domstolar och en ökad generell acceptans av mänskliga rättigheter, inte minst för kvinnor och

barn, säger Anna Jardfelt.

Även om det gått 75 år sedan den antogs tycker hon att MR-förklaringen fortfarande känns modern.

– Det är slående hur relevant den är i dag. Frågan om alla människors lika värde hänger också ihop med hållbarhetsmålen och mottot ”ingen ska lämnas utanför”, säger Anna Jardfelt.

Den humanitära rätten, eller krigets lagar, har upprättats för att minska mänskligt lidande under krig och är ett lagligt skydd för civila under väpnade konflikter. Även under en konflikt finns det ett individuellt ansvar att utkräva, poängterar Anna Jardfelt. Det är här som FN:s arbete med brott-

målstribunalerna för Rwanda och det forna Jugoslavien kommer in, samt upprättandet av internationella brottmålsdomstolen ICC (se sid 6).

– Utvecklingen har gått mot ökat ansvarsutkrävande. Domstolarna är ett bevis på att enskilda individer i vissa fall kan ställas inför rätta för allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter. Det finns ingen straffrihet bara för att det pågår ett krig, säger Anna Jardfelt.

BEAKTAS AV SÄKERHETSRADET

Tillbaka till Cecilia Tengroth på Svenska FN-förbundet. Även hon tycker att det i dag blivit tydligare att mänskliga rättigheter fått en kraftfullare ställning även under krig.

– En annan utveckling är att MR-kränkningar blivit en av de saker som FN:s säkerhetsråd tar ställning till när de ska avgöra om en situation utgör ett hot mot internationell fred och säkerhet. Vi är därmed tillbaka vid ursprungstanken med de mänskliga rättigheterna. När väl ett krig har brutit ut är det ofta väldigt dyrt och komplicerat att lösa. Ju mer preventivt arbete vi kan göra desto bättre är det, och där har respekten för de mänskliga rättigheterna en central roll, säger Cecilia Tengroth.

■ Görrel Espelund, frilansjournalist

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna antogs vid ett FN-möte i Paris den 10 december 1948. Av de dåvarande 58 medlemsstaterna röstade 48 ja till förklaringen. Sydafrika, Polen, dåvarande Sovjetunionen och Jugoslavien var bland de åtta länder som avstod att rösta. Två länder, Honduras och Jemen, var inte närvarande vid omröstningen.

En ung ukrainsk mamma har korsat gränsen till Ungern med sina två barn, tre år respektive tre månader gamla. Barnens pappa är kvar i Ukraina.

från tortyr och frihet från godtyckligt dödande, säger Pål Wrangé, professor i folkrätt vid Stockholms universitet.

Hittills har domstolen tagit sig an ärenden i ett 20-tal länder, de flesta i Afrika.

– ICC har blivit en etablerad aktör och ingen kan bortse från dess existens. Att den överhuvudtaget finns är av stor betydelse, inte minst sedan den börjat verka i ett allt större område, säger Pål Wrangé.

Rättsskipning, menar han, kan ha en terapeutisk effekt hos offer när de ser att de ytterst ansvariga för övergrepp straffas. Åtal kan också innebära att de åtalade förlorar i legitimitet och prestige.

– Men den kanske allra viktigaste effekten av ICC är att domstolen blivit normskapande och att den har en avskräckande effekt.

Viktig domstol skipar rättvisa vid omfattande förbrytelser

Internationella brottmålsdomstolen ICC får allt större betydelse när det gäller att pröva och döma individer vid grova kränkningar mot mänskliga rättigheter och humanitär rätt.

För att kunna skipa rättvisa vid grova kränkningar mot mänskliga rättigheter och krigets lagar har FN sedan början av 1990-talet tagit initiativ till flera tribunaler, däribland Jugoslavientribunalen och Rwandatribunalen. Som namnen antyder har dessas jurisdiktion bara gällt de angivna situationerna. Därför var det ett stort framsteg när den permanenta internationella brottmålsdomstolen ICC bildades i syfte att pröva misstänkta krigsförbrytelser i en stor del av världens länder. I första hand är det dock alltid den berörda statens ansvar att döma förbrytare. ICC kan endast agera om en enskild stat inte kan eller vill leva upp till detta ansvar.

Till grund för ICC ligger Romstadgan som antogs 1998 vid en konferens där 148 länder deltog. Fyra år senare etablerades ICC och i dag är 123 länder fullvärdiga statsparter till domstolen. Israel, USA, Ryssland och Kina är inte med vilket påverkar domstolens möjlighet att pröva misstänkta brott begångna i dessa länder.

Inte heller Ukraina är statspart till

ICC men genom en speciell mekanism i Romstadgan har Ukraina sedan 2013-14 gett domstolen jurisdiktion över folkrättsbrott som begås i landet.

SÅ TAS FALL UPP AV ICC

Ärenden kan tas upp av ICC på olika sätt. Stater som är parter till Romstadgan kan hänskjuta situationer till domstolen. Åklagaren kan, baserat på anmälningar, besluta att inleda en utredning i länder som erkänt ICC och om deras medborgare. Länder som inte är statsparter kan på eget initiativ be ICC om hjälp med att utreda misstänkta brott i det egna landet. Och FN:s säkerhetsråd kan ge ICC i uppdrag att utreda misstänkta brott, oavsett var i världen de begåtts och av vem.

Domstolen undersöker fyra huvudkategorier av förbrytelser: brott mot mänskligheten, folkmord, krigsförbrytelser och aggressionsbrott.

– ICC och Romstadgan täcker inte allt som står i MR-förklaringen men kan ingripa när det gäller de mest grundläggande rättigheterna som rätten till frihet

KRIGSBROTT I UKRAINA

Trots att Ukraina inte är statspart/medlem av ICC har landet ett nära samarbete med domstolen. I mars 2022 inledde ICC undersökningar gällande misstänkta krigsförbrytelser av ryska styrkor under den fullskaliga invasionen. Ett år senare utfärdade ICC en arresteringsorder mot Rysslands president Vladimir Putin och landets barnombudsman. Båda misstänks för att ha tvångsförflyttat och fört bort ukrainska barn vilket är en krigsförbrytelse.

– Jag tror att ICC valde just det brottet för att bevisningen var lättillgänglig. Min gissning är att vi kommer att få se fler arresteringsorder utfärdade mot ryska ledare. Men för att fler åtalpunkter ska kunna läggas mot Putin måste ICC kunna etablera en befälskedja som visar att han åtminstone varit medveten om, eller borde ha varit medveten om, vad som skett på de platser där brotten begåtts, säger Pål Wrangé.

Ryssland har avfärdat anklagelserna men icke desto mindre är Putin idag en efterlyst man i 123 nationer eftersom det åligger alla ICC:s medlemsstater att gripa misstänkta krigsförbrytare. Den ryske presidenten tvingades därför ställa in ett möte i Sydafrika och kommer troligtvis inte heller kunna delta vid G20-mötet i Rio de Janeiro 2024 eftersom Brasilien är statspart till ICC.

– Detta är möten som Putin gärna vill åka till så på det viset har arresteringsordern redan haft viss betydelse, säger Pål Wrangé.

Tidigare i år öppnade ICC ett lokalkontor i Kiev för att underlätta undersökningarna i Ukraina men att någon rysk ledare skulle kunna åtalas i ICC för aggressionsbrott ser Pål Wrange som osannolikt. För aggressionsbrott måste nämligen båda sidorna i en konflikt vara anslutna till Romstadgan.

ISRAEL OCH GAZA

Våldet i Israel och i Gaza under hösten 2023 kan däremot bli föremål för ICC:s utredningar – trots att Israel inte är medlem av domstolen.

– Palestina är part till Romstadgan och åklagaren kan bedriva utredningar i Västbanken, Gaza och Östra Jerusalem.

Det innebär att ICC har jurisdiktion över misstänkta brott som utövats från Gaza, av personer som tillhör Palestina [inklusive Gaza] eller har effekt i Gaza.

Eftersom Hamas planerade sina attacker mot Israel i Gaza och brotten dessutom begåtts av personer tillhörande Palestina innebär det i praktiken att ICC skulle kunna utreda dessa handlingar, förklarar Pål Wrange.

– Även Israels bombningar i Gaza skulle kunna bli föremål för en utredning om dessa anses urskillningslösa och att tillräcklig försiktighet för att skydda civila inte har visats, säger han.

■ **Görrel Espelund, frilansjournalist**

Foto: UNHCR

Personal från FN:s flyktingorgan UNHCR i Egypten överlämnar förnödenheter till egyptiska Röda halvmånen som ett led i FN:s arbete med att bistå civilbefolkningen i Gaza.

Bakgrund

Efter andra världskriget instiftades Nürnbergtribunalen för att straffa det högsta tyska ledarskiktet för krigets grymheter. Det var första gången som enskilda individer ställdes till ansvar, och fälldes, för krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. Den nybildade världsorganisationen FN hade planer på en permanent domstol av liknande slag men kalla kriget kom emellan och utvecklingen av den internationella straffrätten gick i stå.

Först flera decennier senare stod Nürnbergtribunalen som förebild för de två särskilda tribunaler som FN initierade i början av 1990-talet. Den första behandlade misstänkta krigsförbrytelser i det forna Jugoslavien och den andra inrättades efter folkmordet i Rwanda. Därefter sattes specialdomstolar upp även för grova förbrytelser som ägt rum i Sierra Leone och Kambodja. Sammantaget lade dessa tillfälliga tribunaler grunden för Internationella brottmålsdomstolen (International Criminal Court, ICC) som inledde sitt arbete 2002.

Aktionsgruppen Ryssland ut ur Ukraina är Årets FN-vän

Foto: Mattias Whigard

Lars Ångström och Cilla Lundström tar emot utmärkelsen Årets FN-vän å aktionsgruppens vägnar.

Aktionsgruppen Ryssland ut ur Ukraina tilldelades utmärkelsen Årets FN-vän 2023 vid FN-förbundets seminarium på FN-dagen. Aktionsgruppen är en partipolitiskt obunden plattform för att

bygga motstånd mot Rysslands invasionskrig i Ukraina och stötta Ukrainas rätt till självständighet. Varje onsdag sedan februari 2022 har gruppen arrangerat manifestationer utanför Rysslands

ambassad i Stockholm.

Initiativtagare till gruppen är sju profiler från den svenska fredsrörelsen: Lars Jederlund, Peter Ingvarsson, Mats Adler, Martin Holmberg, Peter Carlsson, Cilla Lundström och Lars Ångström.

FN-förbundets prismotivering lyder: *"Folkliga och breda protester mot Rysslands anfallskrig i Ukraina är ett sätt att ställa krav på politiker och beslutsfattare i kampen mot kriget. [...] Aktionsgruppen samlar talare och åhörare från en bred skara samhällsaktörer, bland annat flera fackliga organisationer. Också Svenska FN-förbundet är på plats på onsdagar på Fria Ukrainas plats. Ryssland ut ur Ukraina lyfter i sitt arbete ofta fram självförsvarsprincipen i FN-stadgan och FN:s humanitära arbete. Därigenom understryker man att FN är en central aktör i kampen för att stödja civila, upprätthålla den regelbaserade världsordningen och få slut på kriget."*

Aktionsgruppen har även en Facebook-grupp med cirka 13 000 medlemmar. ■

Massflykt från Nagorno-Karabach

– enklaven tömd på armenier

Foto: UN Armenia/Arvidsian

Utmattade flyktingar från Nagorno-Karabach anländer till Armenien på ett lastbilsflak. Enligt armeniska myndigheter dog 64 personer under flykten.

I september hamnade den flera decennier långa konflikten om Nagorno-Karabach i strålkastarljuset då Azerbajdzjan genom en blixtoffensiv tog kontroll över området. Världshorisont rapporterar om massflykten som följde och om hur FN i grannlandet Armenien arbetar för att hjälpa flyktingarna.

Den forna sovjetrepubliken Armenien har endast tre miljoner invånare och ett utsatt läge utan egen kust, inklämt mellan sina ärkefiender Turkiet och Azerbajdzjan. Minnet av folkmordet 1915 är högst närvarande hos befolkningen. Då utsattes armenier och andra kristna minoritetsgrupper i det osmanska imperiet (dagens Turkiet) för massakrer och andra övergrepp och mellan 1 och 1,5 miljoner armenier dödades.

Azerbajdzjan är muslimskt och språket nära besläktat med turkiska. Regimen är mycket auktoritär och dess diktator Ilham Aliyev bedriver

en aggressiv hatkampanj mot både Armenien som helhet och enskilda armenier. Azerbajdzjan och Armenien har utkämpat flera väpnade konflikter om regionen Nagorno-Karabach som geografiskt ligger inom Azerbajdzjans gränser men som bebotts huvudsakligen av armenier.

HUMANITÄR KRIS

Läget trappades upp ytterligare i december 2022 då Azerbajdzjan stängde av den så kallade Latjinkorridoren som efter kriget 2020 varit områdets enda förbindelse med Armenien. Blockaden orsakade en humanitär krissituation

i Nagorno-Karabach med brist på livsnödvändiga varor som bränsle, mat, vatten, mediciner och elektricitet. Flera internationella experter menar att situationen i området under blockaden kunde liknas vid ett folkmord.

Då varken de ryska fredsbevarande trupper som varit placerade där sedan 2020 eller andra aktörer har ingripit effektivt till stöd för invånarna har de upplevt enorm utsatthet och känner sig grundligt svikna av omvärlden.

– Händelserna i Nagorno-Karabach är ett exempel på en situation där omvärlden misslyckats med sin skyldighet att skydda civila (responsibility to protect, R2P), säger Tsovinar Harutyunyan som är landchef för UNFPA, FN:s befolkningsfond, i Armenien.

– Folk förväntade sig att FN skulle hjälpa dem men under de tio månader som blockaden pågick har vi inte kunnat göra någonting. Folk är frustrerade och arga, fortsätter hon.

KRITIK MOT FN

När Världshorisont besöker FN-huset i Armeniens huvudstad Jerevan finns spår av denna vrede. Det har varit demonstrationer utanför och på staketet hänger skyltar med texten "Folkmord i Karabach" och "Aliyev = Hitler". Men det är inte bara FN som får kritik. Människor är arga på västvärlden som inte protesterat mer kraftfullt mot Azerbajdzjans agerande, på Armenien som inte kommit till civilbefolkningens undsättning och på Ryssland vars fredsbevarare förhållit sig passiva. Efter Azerbajdzjans seger över det lokala styret i Nagorno-Karabach den 20 september efter endast ett dygns strider var den ryska fredsbevarande styrkan till och med behjälplig med avvapningen av lokalstyrets soldater.

Omkring 400 människor, både soldater och civila, dödades under striderna och tusentals blev hemlösa. Frustrationen bland släktingar och vänner i Armenien växte under dagarna efter offensiven när bilder på desperata, fryssande och hungriga människor i

Nagorno-Karabach började spridas i sociala medier. Samtidigt spred sig oron för vad som pågick i byar och städer som var avskurna från omvärlden och där azeriska trupper tagit kontrollen.

MASSFLYKT TILL ARMENIEN

Azerbajdzjans ledare menade inledningsvis att korridoren in i Armenien skulle förbli stängd men meddelade efter ett par dagar att enkel resa ut ur området kunde erbjudas. Det blev starten för en massflykt där i princip hela den armeniska befolkningen i Nagorno-Karabach – över 100 000 människor – under loppet av några dagar lämnade området och strömmade in i Armenien. Kvar blev endast ett mindre antal människor, däribland många gamla, sjuka och funktionshindrade som inte klarade av den krävande resan.

– När blockaden väl hävdes hade människor bråttom att ta sig ut från området. Det var strapatsartade resor där utmattade, utsvultna och skräckslagna människor köade i överfulla bilar och bussar eller vandrade till fots, säger Tsovinar Harutyunyan.

I den stora hallen innanför entrén till FN-huset i Jerevan står ett berg med kartonger med UNFPA:s logga på. De innehåller det FN-organet kallar "dignity kits", påsar med bland annat toalettpapper, tvål och mensskydd som ska delas ut till flyende flickor och kvinnor.

FÖTT FÖR TIDIGT

Flickor och kvinnor är särskilt utsatta i kriser och katastrofer. Flera gravida har till exempel fött sina barn för tidigt under flykten, ett resultat av att de gått mycket långa sträckor till fots i kombination med stress och andra umbäranden, säger Tsovinar Harutyunyan.

Vid sidan av UNFPA har från FN:s sida bland andra flyktingorganet UNHCR, livsmedelsprogrammet WFP och barnfonden Unicef varit på plats för att hjälpa flyktingarna.

Nanna Skau från Danmark är tillförordnad landsamordnare för FN-systemet i Armenien.

– Redan i december när Latjinkorridoren stängdes satte FN-organen sig ner och gjorde en beredskapsplan. Så jag tycker vi var väl förberedda och fick fram stöd till de inkommande flyktingarna ganska snabbt, säger hon.

Hon poängterar att en viktig roll för FN-kontoret i Jerevan har varit att coacha och stödja regeringen i dess respons på situationen.

– Jag måste säga att regeringen har gjort ett bra jobb. Omedelbart när flyktingarna började komma fördelades de till olika regioner för att säkerställa att inte Siunikregionen där de kom in skulle få en ohanterlig situation. Åtminstone hälften hade släkt som de kunde resa till. Regeringen ordnade också en webbplattform där de kunde registrera sig.

VIKTIGT JOBBA ENHETLIGT

En viktig fråga har handlat om att jobba enhetligt i alla regioner, fortsätter Nanna Skau.

– Det är extremt viktigt med myndigheternas koordinering och förståelse vid en sådan här situation. Man kan inte börja ge en viss sak i en region men inte i de andra för då kommer alla att strömma dit. FN-organen har fått begäran om olika insatser från regionala myndigheter och har samarbetat med dem. I Siunik fick flyktingarna till exempel matpaket med torrvaror från oss medan de regionala myndigheterna

såg till att de fick frukt och grönsaker.

– Andra viktiga åtgärder har varit att se till att barnen så snabbt som möjligt får börja i skolan och att unga som studerar får plats vid universiteten. Samtidigt måste vi komma ihåg att många, både barn och vuxna, är traumatiserade.

På längre sikt behöver flyktingarna integreras i samhället – få utbildning, bostäder och kunna försörja sig själva. Samtidigt lever en stor andel av Armeniens befintliga befolkning, hela 27 procent, under fattigdomsstrecket.

– Med det i åtanke kan vi inte ge allt till flyktingarna och ignorera andra utsatta grupper. Vi måste bevara den sociala sammanhållningen och upprätthålla den långsiktiga utvecklingsagendan för landet som helhet, säger Nanna Skau.

LYCKAD STRATEGI

En månad efter massflykten från Nagorno-Karabach har omfattningen av flyktingströmmen klarnat. Mellan 101 000 och 105 000 människor har tagit sig till Armenien och högst ett 40-tal finns kvar i enklaven. Den tio månader långa blockaden följt av en blixtoffensiv, maktövertagande och därefter en öppen korridor till Armenien ser ut att ha varit en lyckad strategi av den azerbajdzjanska diktatorn då den lett till nära nog fullständig etnisk rensning av armenier från området.

Flera personer som Världshorisont träffar i Jerevan uttrycker stor sorg över förlusten av Nagorno-Karabach som ett område med stort historiskt och kulturellt värde för armenier. En armenisk lokalanställd på svenska ambassaden kallar händelsen "det mest smärtsamma som hänt Armenien sedan folkmordet 1915".

– I nuläget låter det inte som om någon av flyktingarna vill återvända, inte ens för att hämta sina ägodelar. De har ju varit under blockad i över tio månader och är traumatiserade, säger Nanna Skau.

– Hur de ställer sig på längre sikt är svårt att veta. Återvändande skulle kräva en massa garantier och information gällande vilka rättigheter de har. Jag gissar att frågan kommer att fortsätta diskuteras under lång tid.

■ AnnaLena Karlsson Andrews

”Många gravida dör i konflikter”

Foto: UNFPA/Paula Seijo

Barnnäktenskap leder i sin tur till tidiga graviditeter, med stora risker för både modern och barnet.

Brist på mat riskerar vidare att skada bebisar, antingen för att de inte äter tillräckligt eller genom att mamman svälter under graviditeten. Detta gäller självklart både flickor och pojkar, men flickor befinner sig specifikt i riskzonen eftersom de ofta prioriteras ned när maten ska fördelas, berättar Ulla Müller.

– I många läger för flyktingar och internflyktingar ser vi också att flickor tar till det vi kallar skadliga hantlingsmekanismer eftersom det är brist på allting. Ett sätt att få tag i mat är till exempel att byta det mot sexuella tjänster.

Flickorna på bilden kommer från Amhara-regionen i Etiopien där FN:s befolkningsfond UNFPA delade ut 11 000 ”dignity kits” under maj 2022 då konflikten i Tigray pågick.

Flickor och kvinnor är särskilt utsatta i samband med kriser och konflikter. UNFPA, FN:s befolkningsfond, förklarar varför.

FN:s befolkningsfond UNFPA arbetar med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter och finns på plats vid kriser och konflikter över hela världen. Flickor och kvinnor är mer sårbara än pojkar och män i sådana situationer menar Ulla Müller, direktör för UNFPA:s nordiska kontor. I ett land där krig eller andra kriser pågår faller ofta viktig infrastruktur vilket leder till att tillgången till sjukvård och andra tjänster för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter minskar kraftigt.

– Då blir det svårare, ofta omöjligt, att genomföra säkra förlossningar. Kvinnor och tonårsflickor slutar inte föda barn bara för att det pågår en kris eller konflikt, säger Ulla Müller.

– I Gaza finns till exempel just nu runt 50 000 gravida och över 5 000 av dem förväntas föda inom den närmaste

månaden. När det inte finns sjukvård, el, vatten eller nödvändiga medicinska hjälpmedel kommer många sannolikt att dö.

FLER BARNNÄKTENSKAP

Könsbaserat våld ökar också till följd av att skyddssystemen bryts ned och det sker en ökning av sexuellt våld, inklusive våldtäkter. I flera samhällen ser man även att andelen barnnäktenskap blir fler när krisen slår till.

– Det är viktigt att förstå att föräldrarna inte har onda avsikter när de vill gifta bort sina döttrar. De tror på äkten-skap som ett sätt att skydda dem från misshandel, våldtäkt och annat våld.

Samtidigt kan också kvinnlig könsstympning bli vanligare i vissa situationer eftersom det ses som ett sätt att öka flickornas chans till giftermål.

UNFPA:S ARBETE

På plats under konflikter och kriser arbetar UNFPA för att skapa fungerande metoder mot könsbaserat våld och dess konsekvenser. Man tillhandahåller tjänster för både mental och fysisk hälsa, inklusive sjukvård och medicinska hjälpmedel. Arbetet sker i samarbete med såväl andra humanitära organisationer som regeringar. Det samarbetet är absolut nödvändigt, särskilt i dag när det är så många kriser världen över, betonar Ulla Müller.

– Tillsammans skapar vi en holistisk cirkel för alla tjänster som hjälper och stöttar kvinnor och flickor.

Till flickor och kvinnor på flykt delar UNFPA ut ”dignity kits” som bland annat innehåller tygplagg så de kan skyla sig, underkläder, mensskydd och tvål som de kan behöva för att känna sig trygga och behålla sin värdighet i utsatta situationer. För gravida finns även mödrapaketer som är specifikt utformade för att främja säkra graviditeter.

■ Victoria Lind

Så här drabbas flickor i konflikt

Flickor drabbas av konflikter på andra sätt än pojkar. Eftersom flickor har lägre status i samhället är deras utsatthet större samtidigt som den är mindre synlig eftersom de har mer undanskymda roller. Pojkar används till exempel som soldater medan flickor utnyttjas som hushållerskor och sexslavar.

Flickor skadas eller dödas av väpnade styrkor vid angrepp i hemmen,

i omgivningen kring deras hem eller när de befinner sig på flykt. De drabbas också av hälsoproblem till följd av sexuellt utnyttjande, bristande sjukvård och/eller möjlighet att sköta sin hygien.

Sexuellt våld används mot flickor och kvinnor i konflikter för att ingjuta skräck, driva människor på flykt och skapa splittring för att på så sätt förnedra samhället och försvaga fienden.

Fortsättning på sid 15.

FN FAKTA.

Foto: UN Photo/Gregório Cunha

En pojke i Sydsudans huvudstad Juba.

FN:S ARBETE MED MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Från den allmänna förklaringen till dagens arbete med mänskliga rättigheter

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (MR) från 1948 är ett banbrytande dokument som lagt grunden för många framsteg inom MR-området. I detta faktablad beskrivs några av de olika avtal och organ som är centrala i FN:s MR-system.

Efter andra världskriget fanns en stark vilja att på internationell nivå skapa en gemensam överenskommelse om universella och odelbara mänskliga rättigheter så att övergrepp som de som begicks under kriget inte skulle kunna ske i framtiden. Mot den bakgrunden antog FN:s generalförsamling 1948 en allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna. Förklaringen definierar vilka de grundläggande mänskliga rättigheterna är och togs fram, med start 1946, av den dåvarande kommissionen för mänskliga rättigheter under ledning av Eleanor Roosevelt.

Den allmänna förklaringen uttrycker den gemensamma viljan och strävan hos FN:s medlemsstater att arbeta för

mänskliga rättigheter, rättvisa och jämställdhet i alla världens länder. Den säger att alla är berättigade till dessa absoluta rättigheter, utan åtskillnad av något slag. Enligt den är det just erkännandet av människors universella och odelbara rättigheter som ligger till grund för rättvisa, frihet och fred i världen.

Förklaringen består av 30 artiklar som behandlar både sådant som alla har rätt till, som frihet och utbildning, och sådant som alla har rätt att vara fria från, som slaveri och tortyr. Eftersom den antogs den 10 december 1948 har denna dag utsetts till internationella dagen för mänskliga rättigheter.

Deklarationer, som den allmänna förklaringen om de mänskliga rättig-

heterna, är viljeyttringar och därmed politiska och moraliska ställningstaganden av världssamfundet, men de är inte juridiskt bindande. En del deklarerationer har dock kommit att ligga till grund för *konventioner*. *Konventioner* är juridiskt bindande för stater som undertecknat och ratificerat dem.

Tre begrepp som är förknippade med konventioner är *underteckna*, *ratificera* och *tillträda*.

Att underteckna eller signera en konvention innebär att man förklarar sig beredd att senare ratificera.

Att *ratificera* innebär att en stat gör nödvändiga justeringar för att anpassa sin lagstiftning så att den samstämmer med konventionen, i regel efter beslut

i landets parlament. Det kan ta flera år mellan undertecknande och ratificering men när processen är klar kan regeringen ratificera konventionen och därmed bli part till – och bunden av – den. Vanligtvis krävs också att ett visst antal stater har ratificerat en konvention för att den ska träda i kraft.

Att *tillträda* en konvention innebär för det mesta att avtalet redan är i kraft och alltså ratificerat av många andra men att ytterligare en stat har för avsikt att tillträda och bli del av det. De övriga konventionsstaterna har då ofta rätt att under en viss tidsperiod komma med invändningar mot detta.

Från början var tanken att man utifrån den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna skulle arbeta fram en juridiskt bindande konvention. Det var dock uppenbart att vissa stater hade problem med delar av de medborgerliga och politiska rättigheterna. Sovjetunionen röstade till exempel inte för antagandet av den allmänna förklaringen. Detta resulterade i att man i stället började utarbeta två olika konventioner, konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som var lättare att svälja också för Sovjetblocket, och konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. När de väl antogs 1966 hade alltså redan 18 år gått sedan förklaringen antagits vilket är ett uttryck för hur svårt det kan vara att ta steget från moraliskt förbindande deklaration till juridiskt bindande konventionstexter.

NIO KÄRNKONVENTIONER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) skyddar individer från ingrepp i bland annat rätten till liv samt ger yttrandefrihet, rättssäkerhet och rätt att rösta i demokratiska val (173 statsparter).

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) slår fast varje persons rätt till exempelvis utbildning, hälsa, mat och bostad (171 statsparter).

Utöver de nämnda konventionerna har stater enats om ytterligare sju så kallade kärnkonventioner. De anges här med årtal för antagande och antal anslutna statsparter:

- konventionen om avskaffandet av

alla former av rasdiskriminering, 1965 (182 statsparter)

- konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, 1979 (189 statsparter)
- konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, 1984 (173 statsparter)
- konventionen om barnets rättigheter, 1989 (196 statsparter)
- konventionen om migrantarbeters rättigheter, 1990 (59 statsparter)
- konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, 2006 (188 statsparter)
- konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, 2006 (71 statsparter).

Det är möjligt för stater att ansluta sig till konventioner med vissa reservationer. Flest reservationer har kvinnokonventionen där hela 60 stater reserverat sig på olika punkter.

Sverige är anslutet till sju av de nio kärnkonventionerna. Vår statsapparat har hittills valt att avstå konventionen om migrantarbeters rättigheter, som Sverige varken har signerat eller ratificerat, och konventionen mot försvinnanden som Sverige ännu inte ratificerat.

En fråga som ställs emellanåt är om Sverige inte borde ha reserverat sig mot den paragraf i rasdiskrimineringskonventionen som säger att stater ska förbjuda rasistiska organisationer. Svenska regeringar har genom åren pekat på att organisationsfriheten är central men att exempelvis hets mot folkgrupp är förbjudet i Sverige.

Kärnkonventionerna har kommittéer bestående av oberoende experter knutna till sig. Dessa ska övervaka staternas efterlevnad av konventionerna. Varje stat som har ratificerat en konvention är skyldig att lämna skriftliga rapporter till den aktuella kommittén. En regeringsrepresentant inbjuds att redogöra för rapporten och om kommittén anser att rapporten är oklar eller ofullständig får regeringen i fråga ta fram ett bättre underlag.

Därefter granskar kommittén rapporten och det hela utmynnar i ett dokument med rekommendationer till landet i fråga. Kommittéerna kan också inhämta annan information, till exempel parallellrapporter eller skuggrapporter som tas fram av civilsamhällesorganisationer. FN:s kontor för mänskliga rättigheter ger stöd till kommittéerna.

FN:S KONTOR FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

FN:s kontor för mänskliga rättigheter (Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR) är en avdelning inom FN:s sekretariat. Det inrättades av FN:s generalförsamling som resultat av 1993 års världskonferens om mänskliga rättigheter.

MR-kontoret arbetar för att främja och skydda de mänskliga rättigheterna såsom de uttrycks i den allmänna förklaringen och utifrån internationell rätt. Vidare samordnar kontoret människorättsaktiviteter i hela FN-systemet och fungerar som sekretariat för rådet för mänskliga rättigheter.

MR-kontoret leds av högkommissarien för mänskliga rättigheter. Den

Mänskliga rättigheter i kris och konflikt

De mänskliga rättigheterna gäller i såväl tider av fred som i krig, även om vissa inskränkningar kan göras i krigstid som normalt inte sker i fredstid. Det är också ett faktum att krigssituationer ofta innehåller grova övergrepp mot de mänskliga rättigheterna.

För att skydda mänskliga rättigheter och minimera mänskligt lidande under krig finns ett område inom internationell rätt som heter internationell humanitär rätt, vilket ofta på

svenska kallas "krigets lagar".

Krigets lagar fastställer bland annat normer och principer för att skydda människor som inte deltar i stridigheterna (såsom civila och krigsfångar). De stridande parterna får exempelvis inte bomba sjukhus eller använda sig av vissa vapen. Till exempel är kemiska vapen som giftgas och annat förbjudet.

Krigets lagar tar till stor del sitt avstamp i avtal och konventioner som stater förhandlat sig

åttonde och nuvarande högkommissarien är Volker Türk från Österrike som efterträdde Michelle Bachelet från Chile i september 2022.

OHCHR har en budget på omkring 200 miljoner dollar (3-4 procent av FN:s ordinarie budget). Kontoret har cirka 1 300 anställda baserade främst i Genève där de sitter i Palais Wilson som på 1920- och 30-talet var säte för FN:s föregångare Nationernas Förbund.

OHCHR:s mandat och arbetsuppgifter beskrivs i generalförsamlingens resolution 48/141.

Kontoret ska:

- främja och skydda alla mänskliga rättigheter för alla,
- rekommendera att organ i FN-systemet förbättrar sitt främjande och skydd av alla mänskliga rättigheter,
- främja och skydda rätten till utveckling,
- ge tekniskt bistånd till stater och regionala organisationer för insatser inom MR-området,
- samordna FN:s utbildnings- och informationsprogram om mänskliga rättigheter,
- arbeta aktivt för att undanröja hinder för förverkligandet av de mänskliga rättigheterna och för att förhindra kränkningar av mänskliga rättigheter,
- föra dialog med regeringar för att säkerställa respekt för alla mänskliga rättigheter,
- förbättra det internationella samarbetet för att främja och skydda alla mänskliga rättigheter,
- samordna aktiviteter för främjande

Foto: UNHCR

21-åriga Crisbely och hennes 3-åriga dotter Jhorkelys har flytt från fattigdom och hopplöshet i Venezuela och håller på att bygga upp ett nytt liv i Ecuador. Crisbely försörjer dem genom att laga och sälja typiska venezuelanska maträtter.

och skydd av mänskliga rättigheter i hela FN-systemet och

- stärka och effektivisera FN:s mekanismer för mänskliga rättigheter.

FN:S RÅD FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna lade grunden för FN:s MR-arbete och tog som sagt fram FN:s MR-förklaring. Under kalla kriget blev den dock kritiserad för att ha politiserats och missbrukats av vissa stater. 2006 omstöptes den därför och FN:s råd för mänskliga rättigheter, eller MR-rådet, såg dagens ljus.

En av de viktigaste nyheterna var införandet av den så kallade universella periodiska granskningen (UPR), även kallad

den allmänna ländergranskningen. I stället för att utvalda länder pekats ut och kritiserats, som var brukligt i kommissionen, granskas nu alla länder rutinmässigt med ett intervall på cirka fyra år. Frivilligorganisationer kan lämna in skuggrapporter som komplement till staternas rapportering till rådet.

47 länder är medlemmar i rådet och väljs för perioder om tre år. Det sammanträder under tre månadslånga sessioner per år i Palais des Nations i Genève. På rådets möten antas resolutioner om olika MR-frågor och kritik riktas även mot enskilda länder som bryter mot mänskliga rättigheter. Det finns även möjlighet att kalla till speciellsessioner där specifika MR-situationer behandlas separat.

När rådet inrättades 2006 bestämdes det att stater som kandiderar till rådet uttryckligen ska främja och skydda de mänskliga rättigheterna. En annan konkret förändring var att länder kan stängas av från rådsarbetet om de betar sig illa. Detta har hänt två gånger, dels 2011 då Libyen uteslöts på grund av att dess ledare Gadaffi slagit ner demonstranter med våld, dels 2022 då Ryssland uteslöts på grund av den fullskaliga invasionen i Ukraina.

Av våra nordiska grannar är Finland invalt i MR-rådet för perioden 2022-24. Sverige är det enda av de nordiska länderna som ännu inte suttit i rådet.

fram till sedan åtminstone slutet på 1800-talet. Det handlar bl a om Genèvekonventionerna, FN-stadgan och avtal mot bruk av vissa sorters vapen.

De grövsta brott människan känner, folkmord och brott mot mänskligheten, är inte en del av krigets lagar. Det är brott som kan begås under väpnad konflikt men också i fredstid. Folkmordskonventionen är ett verktyg mot just det brottet, folkmord. Brott mot mänskligheten är ett vedertaget lite bredare begrepp för liknande händelser.

Foto: UN Armenia/Arvidsian

En äldre kvinna som flytt från enklaven Nagorno-Karabach får hjälp att gå när hon utmattad anländer i Armenien.

SPECIALRAPPORTÖRER

En av MR-rådets uppgifter är att ge mandat till så kallade specialrapportörer. De är oberoende människorättsexperter som har i uppdrag att rapportera och ge råd om mänskliga rättigheter utifrån ett tematiskt eller landspecifikt perspektiv. De är oavlönade och valda för treåriga mandat som kan förlängas. Vid slutet av 2022 fanns 45 tematiska och 14 landspecifika specialrapportörsuppdrag.

Med stöd av MR-kontoret kan specialrapportörerna bland annat göra landbesök, agera vid enskilda fall av rapporterade kränkningar, bidra till utvecklingen av internationella människorättsstandarder, engagera sig i opinionsbildning samt öka allmänhetens medvetenhet.

Det kan vara bra att vara medveten om att rapportörerna är oberoende. Ibland sägs i media att "FN riktar nu kritik mot det ena eller det andra" men om det är en av specialrapportörerna som uttalat sig behöver det inte betyda att FN står bakom kritiken.

ÖVRIGT MR-ARBETE

Vi har i detta faktablad sammanfattat hur regelverket för och mekanismerna kring FN:s arbete med mänskliga rättigheter ser ut. Samtidigt avhandlas MR-frågor också i till exempel FN:s generalförsamling (vars tredje kommitté ansvarar för bland annat dessa frågor)

Foto: UN Photo/Gregorio Curiña

Två unga kvinnor i byn Terekeka ser på när FN-soldater från FN:s mission i Sydsudan (UNMISS) patrullerar i området.

och FN:s säkerhetsråd (till exempel när grova övergrepp begås under konflikter). Försvaret av mänskliga rättigheter genomsyrar också FN-organens arbete

i fält. Som exempel kan nämnas de insatser som görs av FN:s flyktingorgan UNHCR, FN:s barnfond Unicef och FN:s befolkningsfond UNFPA. ■

DET HÄR KAN DU GÖRA:

Vi kan alla bidra till det viktiga arbetet för mänskliga rättigheter. Här är några förslag på vad DU kan göra:

Gå en av FN-förbundets kurser!

FN-förbundet arrangerar kurser och föreläsningar om FN:s tre pelare: mänskliga rättigheter, utveckling samt fred och säkerhet. Alla är kostnadsfria och öppna för förbundets medlemmar. Se hela programmet och anmäl dig på fn.se/kurs-och-forelasningsprogram

Stöd flickors rättigheter!

Världens flickor är särskilt utsatta, inte minst under kriser och konflikter. FN-förbundet samarbetar med FN:s befolkningsfond UNFPA för att stärka flickors rättigheter och stoppa könsstympning och barnäktenskap i Etiopien. Ge ett bidrag via fn.se/flicka!

Arrangera en studiecirkel!

Samla en grupp för att studera FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna! Vad handlar de 30 artiklarna om, vilka konventioner berörs och hur arbetar FN för att stärka de mänskliga rättigheterna? Läs mer på fn.se/mr!

Nytt internationellt grepp för Aktion FN

Manuell Tony, Alma Norrblom och Anna Coleman från FN-elevföreningen vid Åva gymnasium i Täby tar kampanjen "Stå upp för mänskliga rättigheter" till sin skola.

Aktion FN är ett aktions- och materialpaket som ger FN-elevföreningar chansen att skapa engagemang för FN och en bättre värld. De senaste åren har även FN-förbundets lokalföreningar erbjudits paket inom samma tema. I oktober lanserade FN-förbundet ett paket med temat Stå upp för mänskliga rättigheter. Terese Johansson, skolsamordnare, arbetar med FN-skolornas elevengagemang.

– Nytt för i år är att vi utöver att rikta oss till skolor och FN-föreningar även samverkat med våra systerorganisatio-

ner i Albanien och Armenien. Genom att arbeta med samma fråga hoppas vi kunna skapa förutsättningar för att bli en ännu starkare rörelse och skapa samverkan mellan FN-skolor, föreningar och våra partnerländer, säger hon.

Att höstens aktions- och engagemangspaket handlar om mänskliga rättigheter hänger ihop med 75-årsjubileet för MR-förklaringen.

– Samtidigt ser vi ett växande hot mot de mänskliga rättigheterna som ifrågasätts på ett helt annat sätt idag både i omvärlden och i Sverige. Det är

viktigt att ungdomar på FN-skolor, i den svenska FN-rörelsen och i våra partnerländer kan ta stöd av varandra och utbyta erfarenheter, fortsätter Terese Johansson.

Aktions- och engagemangspaketet innehåller lektionsövningar, ett kit för sociala medier, affischer och en hemsida.

– På hemsidan kan man bland annat avge ett löfte om att stå upp för de mänskliga rättigheterna. Syftet är att kunna visa hur många vi är som står bakom dem och som inte tänker tillåta att det blir en tillbakagång. Vi ska fortsätta värna om våra egna och andras rättigheter.

En annan aktivitet under hösten var en ungdomskonferens i Albanien där 13 elever från åtta svenska FN-skolor deltog.

■ Laura Aslami

Stöd flickors rättigheter!

Swisha

valfritt belopp
till 900 56 38
ange FLICKA

Så här drabbas flickor i konflikt - forts från sid 10

Risken för flickor att tvingas in i barnäktenskap ökar vid konflikt likväl som risken för dödsfall vid graviditet och förlossning. Viktiga institutioner som rättsväsende och sjukvård försvagas också vilket ökar flickors utsatthet och risken för könsbaserat våld samtidigt som deras hälsa prioriteras ned.

För flickor som drivs på flykt innebär bristande tillgång till sjukhus, infrastruktur, tak över huvudet, mat och vatten större risk att drabbas av sjukdomar. En sjuk flicka kan dessutom bli nedprioriterad när de knappa resurserna ska fördelas.

Flickor som skiljts från sina föräldrar löper stor risk att bli offer för människohandel eller tvingas utföra sexuella tjänster.

Flickor utnyttjas av väpnade grupper för sexuella tjänster och hushållsarbete och används som självmordsbombare.

Även efter avslutad konflikt ser situationen annorlunda ut för flickor. Pojkar hyllas ofta för sina insatser i striderna medan flickor riskerar att stötas bort av sina familjer på grund av det våld eller de sexuella

tjänster som de tvingats till.

För flickor som gifts bort eller sålts blir de personliga konsekvenserna långtgående. Trauman, oönskade graviditeter, osäkra aborter och sexuellt överförbara sjukdomar fortsätter drabba dem långt efter konfliktens slut.

Unicef och UNFPA är exempel på FN-organ som arbetar med att bistå flickor i konflikt på olika sätt. FN har också antagit flera resolutioner och regelverk som bidrar till att stärka flickors rättigheter i samband med konflikter. I Agenda 2030 är flera av målen kopplade till flickors rättigheter, däribland mål 3, mål 5, mål 8 och mål 16.

Källa: FN-fakta nr 1/18, Flickor i konflikt

Ulla Müller, UNFPA

Foto: UNFPA

Fot: Victoria Lind

Sima Mirzaei med bilder av syskon och andra släktingar som har avrättats av den iranska regeringen. De som ansvarade för massavrättningarna 1988 är samma personer som styr landet i dag, betonar hon.

MR-brott i Iran

Efter 35 år väntar Sima fortfarande på upprättelse

Sima Mirzaei förlorade sju familjemedlemmar 1988 när den iranska regimen avrättade tusentals politiska fångar. Allt hon önskar idag är att de ansvariga för dessa brott ska ställas inför rätta.

Sima Mirzaei växte upp i en stor familj i den iranska staden Hamedan. Stora delar av familjen var under 80-talet aktiva motståndare till regimen och medlemmar i oppositionsgruppen Folkets Mujahedin. Den iranska regeringen ansåg det brottsligt att associeras med gruppen och 1981 började det islamiska revolutionsgardet göra razzior hos aktivister, däribland i Sima Mirzaeis hem.

– Min familj var känd sedan länge för att vara emot regimen så vi var alltid ett mål för regimen säkerhetsstyrkor, berättar hon.

I flera år trakasserade regimen styrkor familjen genom razzior där familjemedlemmar arresterades och miss-handlades. En gång ockuperades deras hem under två dygn och hennes mamma torterades.

TORTERAD TILL DÖDS

I slutet av 1981 greps och fängslades Sima Mirzaeis syster Khadijeh. Vakterna pressade henne att erkänna sina brott mot regimen och att ange sina syskon. När hon vägrade torterade de henne tills hon avled, 22 år gammal.

Samma år greps fyra andra syskon, två

bröder och två systrar. De dömdes alla till långa fängelsestraff och blev utsatta för fruktansvärd tortyr. En av dem var 16 år gamla Mostafa som en gång sågs av sina systrar inne i fängelset efter att ha torterats.

– Han hade blivit torterad så hemskt mycket att han blödde överallt. Hans fötter hade svullnat så mycket att han inte kunde stå på benen så han kröp för att kunna gå på toaletten.

Trots att Sima Mirzaeis syster Massouhme hade avtjänat sina fem år 1987 hölls hon fortsatt kvar i fängelset. 1988 avrättades hon tillsammans med tusentals andra fångar, däribland de tre andra fängslade syskonen. Först flera veckor senare fick familjen reda på att de inte levde längre. Under en månad kallades Sima Mirzaeis far till fängelset varje vecka och fick ta emot tillhörigheter från

sina barn som hade avrättats.

– Alla fångar som blev avrättade eller fängslade, i alla fall mina bröder och systrar, hade bara ett enda mål och det var frihet och demokrati för alla iranier, säger Sima.

EFTER AVRÄTTNINGARNA

Sima Mirzaeis familj fick inte veta hur deras anhöriga hade avrättats eller var de fanns begravda. De fick inte heller sörja öppet eller anordna minnesceremonier. Hela familjen påverkades mycket av att ha förlorat familjemedlemmar på ett sådant grymt sätt, berättar hon.

– Min storasyster kollapsade och dog ett år efter avrättningarna på grund av sorg och tanken på vad som hade hänt dem, fortsätter Sima.

Även hennes pappa gick bort av samma anledning 1994 och en av hennes bröder blev förlamad i benen efter den tortyr han utsattes för under elva år i fängelse. Samtidigt var Sima Mirzaeis familj långt ifrån de enda som drabbades.

– 30 000 personer avrättades av regimen. Deras familjer fick aldrig veta varför, hur det gick till eller var de är begravda. De måste ges upprättelse. De ansvariga måste ställas inför rätta av internationella domstolar, av omvärlden. Till dess att alla mullorna, prästerna och revolutionsgardet ställs inför rätta kan vi inte vila en enda dag.

BÄR MED SIG SORGEN

Varje dag bär Sima med sig sorgen efter de familjemedlemmar hon förlorat och även sina föräldrars sorg för vad deras barn utsattes för. Det är omöjligt att glömma, säger hon.

– Det är inte bara jag som inte har ett vanligt liv, mina barn och barnbarns liv har också påverkats.

2010 tvingades Sima Mirzaei lämna Iran efter att ha deltagit i valprotesterna

året innan. Under en demonstration blev hon slagen av poliser tills hon förlorade medvetandet och vaknade upp med 18 stygn i huvudet. Bara några månader senare greps hon av polisen men släpptes efter en vecka i isoleringscell, med en varning.

– De sa att om de hittar spår av att jag deltagit i demonstrationerna eller aktiviteter mot regimen så kommer jag att arresteras på en gång igen. Då blev jag tvungen att lämna landet.

Flera av hennes familjemedlemmar bor kvar i Iran och lever ständigt under hot. Hennes 72 år gamla syster satt i fängelse i sex månader under 2022 och har nu blivit kallad för att avtjäna ytterligare två år. Sima Mirzaeis handlingar i Sverige påverkar dessutom hur hennes släktingar i Iran behandlas.

– Jag kan gå ut här i Sverige och demonstrera mot regimen eller gå på rättegången mot Hamid Noury. Men regimen känner mig så de går direkt och hotar mina systrar som är kvar i landet, på grund av mina aktiviteter här.

RÄTTEGÅNGEN I SVERIGE

När Hamid Noury, en tidigare regeringstjänsteman i Iran, 2022 åtalades och dömdes i Stockholms tingsrätt för sin inblandning i massavrättningarna 1988, var han den första av de ansvariga för avrättningarna att ställas inför rätta. Under rättegången var Sima Mirzaei där varje dag, från morgon till kväll. Hon blev överlycklig den dag han dömdes.

– Tack och lov att vi i alla fall kunde ställa en av dem inför rätta. Omvärlden fick veta trots allt. De fick veta vad som gjorts mot oss familjer. Hamid Nourys rättegång var regimen stöd inför rätta.

Domen överklagades senare till hovrätten där ingen dom fallit ännu. Flera medier har rapporterat att den iranska regeringen vill använda den fängslade

svensken Johan Floderus för att få till en fångutväxling där Sverige överlämnar Hamid Noury. Floderus greps i Iran 2022 och sitter fortfarande, över 500 dagar senare, fängslad i Teheran. Sima Mirzaeis känslor inför ett sådant fångutbyte är mycket starka.

– Johan Floderus är en oskyldig människa som gripits på falska grunder. Hur kan vi utväxla honom mot en brottsling som Noury som är ansvarig för att sju av mina familjemedlemmar avrättades? Noury är inte bara en individ utan han representerar en fruktansvärd och omänsklig regim som begått hemska brott.

STYR LANDET ÄN IDAG

Även om Sima Mirzaei är glad att Hamid Noury ställts inför rätta i Sverige räcker det inte. Irans nuvarande president Ebrahim Raisi – som var med i den dödskommission som dömde flera av hennes syskon till döden – liksom den högste religiöse ledaren Ali Khamenei och många fler av de ansvariga måste också åtalas för att rättvisa ska kunna skipas, menar hon. Sorgen är så mycket större för att de som genomförde massavrättningarna 1988 är samma personer som styr landet i dag.

– Det jag berättat är ju bara en droppe i havet av allt som finns att berätta. Jag har förlorat fem av mina syskon och är uppväxt med att hela min familj levde under hot och utsattes för tortyr. Även våra barn har upplevt det här.

– Därför lever jag inte för min egen skull längre, jag lever för de som avrättades. För mina syskon, för de tusentals andra som avrättades och för de som fortfarande avrättas varje dag i Iran. För att jag ska kunna vara deras röst och en dag se till att rättvisa skipas.

■ Victoria Lind

Enligt Amnesty International har den iranska regimen och myndigheterna genom massavrättningarna 1988 begått brott mot mänskligheten enligt internationell lag. Amnesty menar vidare att Irans regering kan anklagas för utomrättsliga avrättningar, påtvingade försvinnanden, tortyr, förföljelse, mord, utrotning och andra inhumana handlingar. Antalet dödade i Iran 1988 är inte känt, enligt Amnesty, men den minsta uppskattningen är runt 5 000 samtidigt som den riktiga siffran mycket väl kan vara högre. Gruppen *Justice for the Victims of the 1988*

Massacre in Iran (JVMI) menar att det handlar om 30 000 personer.

Den iranska regimen har aldrig erkänt brott utan i stället åtalat personer som försökt få fram sanningen och kräva rättvisa. Därför är det upp till andra länder att skipa rättvisa med hjälp av universell jurisdiktion. 2019 greps den tidigare iranske regeringstjänstemannen Hamid Noury i Sverige. Han har dömts i Stockholms tingsrätt till livstids fängelse och utvisning för brott mot internationell lag inklusive krigsbrott och mord.

Insatser före, under och efter en konflikt diskuterades av panelen. Från vänster Caroline Åberg, Lise Tamm, Peter Öberg och Cecilia Tengroth.

FN-dagen 2023

Krigsbrott, rättsskipning och FN:s roll

Den 24 oktober firades FN-dagen i Stockholms konserthus med musik, tal, diskussion och prisutdelning. Bland talarna märktes biståndsminister Johan Forssell och FN:s tidigare rättschef Hans Corell.

Temat för FN-förbundets FN-dagsseminarium var i år "FN och rättvisan – om Putin, krigsbrotten och framtiden". Det inleddes med pianospel av Kungliga Filharmonikernas Stefan Lindgren, följt av ett välkomstanförande av FN-förbundets ordförande Annelie Börjesson. Hon lyfte det utmanade världsläget men betonade samtidigt några ljusglimtar som FN stått för under året.

Därefter talade bistånds- och utrikeshandelsminister Johan Forssell som inledningsvis betonade Sveriges fortsatta starka stöd för Ukraina och inrättandet av en särskild tribunal för aggressionsbrottet som Ryssland begått. Inte oväntat berörde han också bistånd och behovet av ny och innovativ finansiering.

– Med bistånd kan vi lindra fattigdom, men det är med handel, entreprenörskap, investeringar, marknadsekonomi och rättsstat som vi kan bygga välbstånd, sa biståndsministern.

EN KRÄVANDE PARTNER

Vidare talade han om Sveriges röst i FN och menade att Sverige ska agera som "en stark, pålitlig men också krävande partner" som ska verka för att FN ständigt utvecklas och förbättrar sitt arbete.

– Det är vårt gemensamma ansvar att bidra till att FN förblir relevant och effektivt. En samling förenta nationer där det vi gör i dag också gör skillnad i morgon, avslutade Johan Forssell.

Ministerns tal följdes av ett samtal med Hans Corell, tidigare rättschef i FN,

som bland annat berättade om ett förslag att inrätta en tribunal för Ukraina som bygger på att landet vänder sig till FN:s generalförsamling.

– Det är absolut nödvändigt att statsamfundet visar att Rysslands uppträdande är oacceptabelt, menade Corell.

Ukrainas ambassadör i Sverige Andrii Plakhotniuk höll med och berättade om en process där 40 länder nu är involverade i en grupp som utreder den bäst lämpade metoden för inrättandet av en sådan tribunal.

– Ukraina bjuder in varje stat, alla våra partner som är hängivna återuppbyggandet av rättvisa, fred och säkerhet i världen, att ansluta sig till den centrala gruppen och säkerställa ansvarsutkrävandet för alla de som är ansvariga för

aggressionsbrottet, sa Plakhotniuk som också uttryckte stor tacksamhet mot Sverige och sa att Sveriges och FN:s stöd, solidaritet och bidrag för Ukraina är oerhört viktigt.

FÖRE, UNDER OCH EFTER KONFLIKT

FN-förbundets generalsekreterare Cecilia Tengroth ledde därefter ett panelsamtal där deltagarna diskuterade vad olika aktörer kan göra före, under och efter konflikt.

Världen befinner sig just nu i ett svårt läge där de humanitära behoven är större än någonsin men FN:s arbete gör skillnad, betonade Caroline Åberg som är Sverigerepresentant för UNDP. Det finns dock förbättringsmöjligheter, menade hon.

– Vi måste investera mycket mer i förebyggande åtgärder. Kostnaden för bistånd och humanitära insatser när en kris slår till, när ett krig börjar, är otroligt mycket högre än de insatser vi kan göra inför en sådan situation.

Samtidigt uttryckte hon hoppfullhet inför framtiden och menade att hon sett stora positiva förändringar under sina år i FN. Även Peter Öberg, chef för Rikshemvärnsstaben och tidigare militär rådgivare vid Sveriges FN-representation i New York, lyfte fram de positiva aspek-

terna av FN-aktioner. Han har själv deltagit i flera FN-insatser och beskrev dem som effektiva verktyg både för att agera förebyggande och ingripande. De rika länderna måste dock bidra mer och ta större ansvar för FN-insatserna, betonade han.

Lise Tamm, tidigare utsänd åklagare vid Internationella brottsmålsdomstolen ICC, konstaterade att domstolen har en vital roll i det internationella systemet samtidigt som den ska vara en sista utpost då alla länder har en skyldighet att lagföra skyldiga personer inom sina egna system.

SAMARBETE OM UKRAINA

I Sverige finns en pågående strukturell förundersökning gällande Ukraina där man samarbetar nära med andra länder, berättade Lise Tamm. Det pågår också samarbete med ICC som har två pågående förundersökningar gällande krigsförbrytelser mot enskilda individer, däribland Rysslands president Putin.

– Man jobbar hårt med de frågorna men det förklarar inte nödvändigheten av en tribunal som tittar på aggressionsbrottet. Det är nödvändigt och en helt annan fråga eftersom ICC inte har jurisdiktion där, sa Tamm.

Avslutningsvis fick aktionsgruppen Ryssland ut ur Ukraina ta emot

Foto: Mattias Whilgaard

Gunilla Grunditz från Varbergs FN-förening är Årets FN-supporter 2023. På bilden håller hon sitt tacktal i Stockholms konserthus.

pris som Årets FN-vän (se även sid 7). Årets FN-supporter blev Gunilla Grunditz som prisades för sitt outtröttliga och starka engagemang i Varbergs FN-förening där hon varit ordförande i 36 år.

– Vi måste hjälpas åt. Vi måste ta tag, informera, prata och göra det vi kan, sade hon i sitt tacktal.

Ett lyckat firande avslutades med ett mingel där deltagarna förutom lunchwraps bjöds på besök av diplomaten Staffan Carlsson som sålde och signerade sin bok ”Helgon och maktspelare: Dag Hammarskjöld som politiker”.

FN-dagsfirandet kan ses i SVT Forum och en intervju med Gunilla Grunditz finns på fn.se/grunditz.

■ Victoria Lind

Tengroth slutar på FN-förbundet

Svenska FN-förbundets generalsekreterare sedan oktober 2021, Cecilia Tengroth, lämnar sin tjänst vid årsskiftet. Bakgrunden är meningsskiljaktigheter med förbundets styrelse. I avvaktan på en ny ordinarie generalsekreterare kommer FN-förbundets tidigare sakkunnige i FN-frågor, Jens Petersson, att leda arbetet vid förbundskansliet i Stockholm.

Personalgruppen vid kansliet fick informationen om att Tengroth ska sluta vid ett möte i mitten av oktober. Fackklubbsstyrelsen har i en skrivelse till förbundsstyrelsen uttryckt oro över beslutet som kommer vid en tidpunkt då det på grund av förändringar i biståndsbudgeten råder stor osäkerhet kring organisationens ekonomi. Fackklubben pekar också på det faktum att Cecilia Tengroths tillträde som generalsekreterare föregicks av en rörig och turbulent

chefssituation under en följd av år. ”Vi bedömer att den osäkerhet som förbundet nu kastas ut i riskerar att få allvarliga konsekvenser såväl för personalens hälsa som för förbundets verksamhet som helhet”, skriver fackklubben, och kräver besked av förbundsstyrelsen på flera punkter, bland annat vad gäller orsakerna till generalsekreterarens avgång och planerna för förbundets fortsatta finansiering.

Branschtidningen Global Bar Magazine har granskat situationen och anger i en artikel den 16 november skilda synsätt på förbundets finansiering som orsak till Tengroths avgång. I ett brev till förtroendevalda i den svenska FN-rörelsen skriver Annelie Börjesson,

Foto: Svenska FN-förbundet

Cecilia Tengroth.

förbundsordförande, att artiklarna i Global Bar Magazine vilar på flertalet för henne okända källor samt några svar som hon inkommit med på förfrågan. Hon menar vidare att de innehåller delar ”som är förtjänta av kommentar, förtydligande eller rättelse” och betonar bland annat att Tengroth inte har tvingats bort utan slutar efter en gemensam överenskommelse.

”Den svenska FN-rörelsens uppgift är med tanke på den turbulenta omvärldssituationen viktigare än på länge. Styrelsens ambition är att tillsammans med engagerade medlemmar, förtroendevalda och förbundskansliet hitta engagerande verksamhet och långsiktig finansiering”, skriver Annelie Börjesson.

■ AnnaLena Karlsson Andrews

Karolina Cederqvist, musiklärare, tillsammans med Nelly Wallgren och Alex Röckner från FN-elevföreningen.

Foto: Victoria Lind

Foto: Ellen Axelsson

Fred och barnets rättigheter var de teman som belystes under Karolinska gymnasiet FN-konsert.

FN-konsert på Örebro skola med barns rättigheter i fokus

Karolinska gymnasiet i Örebro firade FN-dagen med musik, dans och teater när elever på det estetiska programmet och skolans FN-elevförening bjöd in till en föreställning med fred och barnets rättigheter i fokus.

Varje år anordnar FN-skolan Karolinska gymnasiet i Örebro en konsert för att fira FN-dagen och uppmärksamma globala frågor. Årets konsert lyfte barnkonventionen och särskilt artikel 6, varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling.

På scenen stod elever från skolans estetiska program; dans, musik, bild, teater och media, med samtliga elever på skolan inbjudna som publik. Skolans FN-elevförening var med och arrangerade konserten och medlemmarna Nelly Wallgren och Alex Röckner agerade konferencier.

– Det är ett perfekt tillfälle för alla elever att få upp ögonen för FN och globala frågor. Vi som går samhällsprogrammet har FN-rollspel och annat så vi har ganska bra koll men de som går estet och natur jobbar inte med det alls, säger Nelly.

BRÄNNANDE TEMA

Temat för konserten varierar från år till år och bestäms gemensamt av lärare och FN-elevföreningen. Karolina Cederqvist, musiklärare, säger att årets tema är mycket aktuellt för

eleverna, särskilt med tanke på världsläget.

– De är i den åldern när man funderar på om man ska göra värnplikt. Det ihop med konflikterna som pågår i Palestina och Ukraina gör temat brännande för var och en. Det spelar liksom roll.

En del av föreställningen var en teaterpjäs där skådespelarna i satirisk ton diskuterade positiva effekter av krig. I en annan scen uppmärksammades hur barn drabbas under krig. Årets dramatiska tolkningar var utmanande men effektfulla och med viktiga budskap, menar Karolina.

– Det känns meningsfullt och viktigt att lyfta de här frågorna, särskilt i år.

Mellan dansnummer och teaterscener

berättade Nelly och Alex om artikel 6 i barnkonventionen.

”Varje barn har en oersättlig rätt till liv och utveckling. Det är en rättighet som omfattar både den fysiska och emotionella aspekten av deras välmående. Det handlar om att skydda dem från faror och ge dem möjlighet att växa, lära och drömma”, sade Alex.

PÅ VÄG IN I VUXENLIVET

Vidare betonade de för eleverna i publiken att det handlar om såväl rättigheter som skyldigheter och att detta är extra viktigt nu när de är på väg in i vuxenlivet. Nelly lyfte även betydelsen av artikel 6 under de rådande omständigheterna i världen och Sverige.

”Kanske är den lite extra relevant nu med kriget i Ukraina och Israel- och Palestina-konflikten där otroligt många barn faller offer för världens grymheter. Även i Sverige kan vi se att barn gång på gång far illa, särskilt nu i och med det massiva dödliga gängvåldet”, sade hon.

”Drabbade barn tycks vara närmare än någonsin och det krävs arbete för att främja barnkonventionen överallt”, fyllde Alex i.

■ Victoria Lind

AGENDA 2030-PRIS TILL BÖGS GÅRD

Sollentuna Väsby FN-förening delade på FN-dagen för fjärde gången ut ett Agenda 2030-pris. Årets pristagare blev syskonen Anders och Bia Ström som driver Bögs Gård. De fick priset för sitt miljövänliga jordbruk och sin kunskap om djuren, miljön och det historiska kulturlandskapet som de delar med sig av till hundratusentals besökare varje år. Prisutdelare var föreningens ordförande Bernt Josephson och FN-förbundets generalsekreterare Cecilia Tengroth.

Som vanligt firades FN-dagen den 24 oktober på allehanda vis och på många olika orter i landet. Här är några exempel på hur landets FN-föreningar uppmärksammade dagen.

FN-VECKA I GÄVLE

Under hela vecka 43 hade Gävle FN-förening en utställning om FN i Alternativboden Lyktans lokaler. Här fanns också FN-förbundets informationsmaterial.

Föreningen har också uppmärksammat FN i samband med en internationell dag på Komvux/SFI. Att de globala målen fanns översatta till arabiska uppskattades. FN-förbundets utställningar om klimatet och kärnvapen fångade också elevernas intresse. En tävling där man kunde vinna ett armband från Snow of Sweden lockade många till vårt informationsbord.

I samband med en välbesökt föreläsning om hållbart fiske sålde vi både pins och nyckelringar. Vid informationsbordet denna kväll uppmärksammade vi att den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter fyller 75 år. Staffan Carlssons bok om Dag Hammarskjöld intresserade många.

Margareta Björkenstam

Informationsbord i Gävle.

Foto: Gävle FN-förening

UD MEDVERKADE I KARLSTAD

FN:s generalsekreterare António Guterres rapport "En ny agenda för fred" stod i fokus när Peter Weiderud på FN-dagen talade i Karlstad om framtiden för FN och det multilaterala samarbetet. Han är särskild rådgivare i konfliktfrågor vid Utrikesdepartementets FN-enhet och har också en bred erfarenhet av civilsamhällesorganisationer.

Weiderud menade att det krävs tre saker för att åstadkomma politisk förändring; en vision, företräddarskap/förankring och att ta vara på det historiskt mogna ögonblicket. "En ny agenda för fred" kan vara en sådan vision för ett fungerande FN men det finns många hinder på vägen, sade han, där det största av dem är bristande förtroende och tillit till det multilaterala systemet.

Karlstad FN-förening uppmärksammar sedan ett antal år FN-dagen tillsammans med Värmlands Museum. Nytt denna gång var samverkan med Karlstad Rotaryklubb som delade ut ett musikstipendium till trumpetaren Nellie Nickel, student vid Ingesunds musikhögskola i Arvika, som också medverkade.

Christer Gustavsson

Peter Weiderud.

Prisad trumpetare.

Foto: Karlstad FN-förening

Jan Lindelöf, Tuija Nieminen Kristofersson, Beatrice Vall, Ulf Åkesson Leffler och Viktor Persson.

Foto: Birgitta Larsson Lindelöf

LUND FIRADE I DAGARNA TVÅ

Lunds FN-förening uppmärksammade FN-dagen med ett tvådagarsfirande som inleddes med en välgörenhetsmiddag till förmån för Unicef. Det bjöds på tvårättersmiddag, tal av representanter från Unicef Malmö och Lund, livemusik och underhållning. FN-föreningen skänkte även pengar till Unicef genom biljettintäkterna.

Själva FN-dagen spenderades på Kulturen i Lund och bestod bland annat av en mycket intressant föreläsning av Andreas Ljungholm, utredare vid Institutet för mänskliga rättigheter. Vidare arrangerade FN-föreningens olika utskott workshops där vi skrev FN-resolutioner, gjorde egna ekosystem och lärde oss om svårigheterna och eventuella möjligheter rörande projekt Flicka utifrån mål 4 i Agenda 2030; god utbildning för alla. Vi fick under dagen även besök av elever som läser internationella relationer på gymnasieskolan Spyken.

Arrangörer i Lund.

Foto: Lunds FN-förening

FIN FN-KVÄLL I KRISTIANSTAD

FN-dagen firades i Kristianstad i Heliga Trefaldighetskyrkan med ett samarrangemang av FN-föreningen och Svenska kyrkan. FN-föreningens ordförande Jan Lindelöf berättade om FN-rörelsen och belyste de krig och utmaningar som världen nu står mitt i: Ukraina, Mellanöstern, klimatet, fattigdom med mera. I stället för krig och våld måste vi slå vakt om FN för förhandlingar och diskussion, manade han, och om FN:s humanitära arbete, FN-stadgan och folkrätten. Tuija Nieminen Kristofersson, poet och författare samt filosofie doktor i socialt arbete, reciterade bland annat dikter om terrorn i den ukrainska staden Butja. Viktor Persson, styrelseledamot i FN-föreningen, talade om förlåtelse som ett sätt att lösa krig

FN-DAGEN PÅ TORSBY BIBLIOTEK

I Torsby firades FN-dagen på Torsby bibliotek. FN-föreningen hade i år tagit fasta på att det är halvtid för de globala målen och vi anknöt till mål 2, ("uppnå en bättre kosthållning och främja ett hållbart jordbruk") och mål 12 ("främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster") i Agenda 2030. Föreningen hade bjudit in Ann Fernholm, vetenskapsskribent och författare, för att berätta om sin nya bok "Fejkmaten, så blir vi vilseledda". Ann är doktor i molekylär bioteknik och har under tio år granskat livsmedelsindustrin och vetenskapen bakom våra kostråd. Hon ligger bakom

forskningsfonden Kostfonden och Matchchecken, en app för att guida konsumenten i butiken.

Närmare 150 personer kunde räknas in i publiken. Biblioteket var knökfullt och alla stolar upptagna! Kvällen inleddes med vacker körsång och FN-föreningens ordförande höll tal. I pausen bjöds på smittor, grönsaker och frukt och då hade man också möjlighet att köpa böcker av Ann Fernholm eller FN-föreningens lotter, som såldes till förmån för Ukraina. Kvällen arrangerades tillsammans med Torsby bibliotek.

AnnMari Lannge

Ann Fernholm på Torsby bibliotek.

Foto: AnnMari Lannge

Stöd FN-förbundet som Företagsvän!

Du och ditt företag kan stödja Svenska FN-förbundets arbete genom att bli Företagsvän på en nivå som passar er. Som tack får ni kommunikationspaket för 2023 och 2024 som visar ert engagemang. Ni får även uppdateringar via nyhetsbrev och mycket mer beroende på nivån ni väljer. Läs mer på fn.se/foretagsvan.

Se tillbaka på FN-forum

Under FN-forum som hölls i Stockholm den 30 september diskuterades omställning och globalt samarbete i ett panel-samtal med tidigare statsminister Stefan Löfven, Sveriges ungdomsrepresentant i FN Oscar Molander och Henrik Fredborg-Larsen, chef för UNDP:s nordiska representationskontor. Läs ett referat från samtalet och se Stefan Löfvens föredrag i sin helhet på fn.se/panelsamtal.

En gåva för framtiden

Allt fler väljer att skriva in en ideell organisation i sitt testamente. En gåva i ett testamente kan vara pengar, värdepapper eller en fastighet. Tack vare sådana gåvor kan vi fortsätta kämpa för en bättre värld för kommande generationer. Läs mer om hur du gör för att inkludera FN-förbundet i ditt testamente på fn.se/testamente.

Kongress sommaren 2024

Den 1-2 juni 2024 är det dags för kongress i Svenska FN-förbundet. Här är några viktiga datum att hålla koll på:

DECEMBER

Kallelse skickas under december och läggs samtidigt upp på fn.se/kongress2024.

Av den framgår när ombud och observatörer senast ska anmälas till kongressen.

15 JANUARI

I oktober öppnade valberedningen för nominering till förbundsstyrelsen samt förtroendevald revisor. Den 15 januari är sista dagen att nominera. Läs mer på fn.se/kongress2024.

20 JANUARI

Sista dagen för medlemmar att skicka in motioner till sin lokala FN-förening (om inte föreningens styrelse fastslagit annat datum).

29 FEBRUARI

Sista dagen för FN-föreningar att hålla sitt årsmöte då eventuella motioner från medlemmarna behandlas.

1 MARS

Sista dagen för FN-distriktens medlemmar att skicka in motioner till distriktsstyrelsen (om inte distriktets styrelse fastslagit annat datum).

31 MARS

Sista dagen för föreningar, distrikt och anslutna riksorganisationer att skicka in motioner till FN-förbundet centralt. Även sista dagen för FN-distrikten att hålla årsmöte.

1-2 JUNI

Svenska FN-förbundets kongress hålls i Eskilstuna.

Omröstning vid kongressen i Örebro 2018.

Foto: Moa Kallström

ANNELIE BÖRJESSON
ORDFÖRANDE I SVENSKA FN-FÖRBUNDET:

Mänskliga rättigheter för alla, överallt

I år är det 75 år sedan den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna såg dagens ljus. Jag tror att många har sett det svartvita fotot där Eleanor Roosevelt håller upp dokumentet med de 30 artiklarna. Efter allt förfärligt som hade skett under andra världskriget fanns en stark önskan och vilja att skapa en gemensam överenskommelse för att förhindra liknande scenarier. Ambitionen att på internationell nivå arbeta fram ett dokument som gällde rättigheter för alla och envar, odelbara och universella, lyckades och den 10 december 1948 antogs förklaringen av FN:s generalförsamling. Det var en stor dag och vad som befästes då har kommit att betyda mycket för mänskligheten. Sedan dess har en hel katalog av rättigheter arbetats fram.

Den allmänna förklaringen är inte juridiskt bindande men tjänar som en viktig utgångspunkt för många bindande konventioner, fördrag och traktat. Otaliga är de timmar som lagts på ord som sagts och dryftats och som sedan resulterat i dagens nio kärnkonventioner om mänskliga rättigheter. Samtidigt som vi har dessa att luta oss mot står det klart att röster och handlingar behövs för att värna dem. Under pandemin såg vi att regimer drog åt svångremmen för mänskliga rättigheter. En del av inskränkningarna finns kvar på obestämd tid och andra har kommit att permanentas.

FN:s generalsekreterare António Guterres konstaterade för några år sedan att antalet väpnade konflikter och människor på flykt ökar för första gången sedan andra världskriget. Fruktansvärda krig rasar och konsekvenser av klimatförändringen bidrar på många håll till oro, kris och våld. I denna kontext är de mänskliga rättigheterna särskilt hotade och lyser ibland med sin frånvaro. Mänskliga rättigheter ska alltid respekteras, men när krig och oroligheter råder kan stater inskränka exempelvis rörelsefrihet och yttrandefrihet. Den internationella humanitära rätten, eller krigets lagar som den ofta kallas, gäller däremot bara i krig och går inte att inskränka. Det handlar bland annat om hur krigsfångar ska behandlas och civilbefolkningen skyddas. Syftet är främst att minska mänskligt lidande och att stridande parter ska kunna ställas till svars för krigsbrott. Vi ser dock fruktansvärda exempel på att reglerna inte efterföljs. Här är de lagar, konventioner och rättsliga instanser som världens länder tillsammans byggt upp under åren av oerhört stor vikt. De är vad vi har att förhålla oss till och luta oss emot, inte minst för att säkra ansvarsutkrävande av både stater och enskilda individer.

För en tid sedan var FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter Volker Türk på Sverigebesök. Han gästade oss på ett seminarium och jag vill avsluta med ett citat av honom: "Human rights violations anywhere concern all of us everywhere".

Nästa nummer

... av Världshorisont kommer ut den 5 mars med mångfald och inkludering som tema.

Ett övergripande budskap i Agenda 2030 är att ingen ska lämnas utanför. Vi berättar om ett spännande projekt som den svenska FN-rörelsen bedriver kring dessa frågor tillsammans med FN-förbund i flera andra europeiska länder. Vi blickar också längre ut i världen och frågar oss vilka grupper som är marginaliserade och hur FN och andra aktörer jobbar för att även de ska synas och höras i samhällsdebatten.

I vårt faktablad FN-fakta fortsätter vår serie om de globala målen och i nästa nummer har turen kommit till mål 12, hållbar konsumtion och produktion.

FOTO: UN PhotoMark Garten

Har du tankar om innehållet i Världshorisont? Skicka gärna ett mejl till vardshorisont@fn.se!

”Redan från den stund en flicka tar sitt första andetag är hon i underläge, just för att hon föddes till flicka”

Natalia Kanem, Executive Director UNFPA (FN:s befolkningsfond)

Genom projekt Flicka har Svenska FN-förbundet tillsammans med UNFPA (FN:s befolkningsfond) bidragit till att tusentals lokalsamhällen tagit avstånd från och slutat utföra kvinnlig könsstympning, stoppat barnäktenskap och stöttat flickors sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter. Detta är möjligt tack vare stödet från våra medlemmar och givare!

Tillsammans tryggar vi flickors rätt till sin kropp och skapar möjligheter för nästa generation. Var med du också – swisha en gåva i dag!

1. Starta Swish
2. Skanna QR-koden
3. Fyll i belopp
4. Godkänn – klart!

FN-förbundet
UNA SWEDEN

Asrat Hagege Morrin är med i projekt Flicka i Etiopien. Foto: Abraham Gelaw/UNFPA